

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Розглядається поняття воєнних злочинів у міжнародному праві, наведено їх перелік та проведено розмежування між поняттями воєнного злочину і військового злочину. Аналіз свідчить, що на воєнні злочини поширюється принцип універсальної юрисдикції. Особливу увагу приділено ознакам цих злочинів, зазначається прямий зв'язок між протиправною дією та станом збройного конфлікту, незалежно від його характеру.

Ключові слова: воєнний злочин, міжнародне право, військовий злочин, Женевські конвенції 1949 р., Додатковий протокол I.

Воєнний злочин, згідно з нормами міжнародного права, визначається як свідоме та навмисне порушення загальновизнаних звичаїв та правил ведення війни. Такі дії, що суперечать прийнятим міжнародним стандартам, порушують т. зв. «Закони війни», які встановлені та закріплені у Женевській конвенції від 1864 р. Ця конвенція має на меті покращити умови для поранених і хворих військовослужбовців у діючих арміях, забезпечуючи їх належним захистом і підтримкою навіть у найскладніших умовах збройного конфлікту. На воєнні злочини (як і на інші види міжнародних злочинів), відповідно до Женевських конвенцій, поширюється принцип універсальної юрисдикції. Він полягає в тому, що будь-яка держава може притягнути особу, винну в скоєнні воєнних злочинів, до кримінальної відповідальності, незважаючи на місце скоєння злочину та громадянство суб'єкта злочину чи його жертви [4].

М. Гнатовський зазначає, що спроби притягнення воєнних злочинців до відповідальності на міжнародному рівні робилися за підсумками Першої світової війни 1914–1918 рр. Позитивне закріплення відповідного інституту у міжнародному праві починається зі ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, в якій встановлено юрисдикцію щодо воєнного злочину, а саме за «порушення законів та звичаїв війни». До них належать: вбивства; катування; взяття в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства чи катування військовополонених або осіб, які перебувають на морі; вбивства заручників; розграбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування міст або сіл; розорення, не виправдане воєнною необхідністю, інші злочини [1, с. 553].

Часто поняття «воєнні злочини» плутають із «військовим злочином», що стосується суто правил несення військової служби та є частиною виключно національного законодавства. За своїм значенням поняття «військовий злочин» має суто внутрішньодержавний сенс, тобто це неправомірні дії проти прийнятого (встановленого) в державі порядку несення військової служби, та всіх інших дотичних з цим понять, в конкретній країні. В Україні всі складові військових злочинів прямо передбачені в XIX Розділі Кримінального кодексу [5]. У ч. 1 401 ст. наводиться визначення військового злочину, за яким ним виступає передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Згодом перелік воєнних злочинів було розширено у Женевських конвенціях 1949 р., де під воєнними злочинами розуміли серйозні порушення конвенцій, враховуючи специфіку відносин, врегульованих кожною із них. Причому кожна з чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. подає власний перелік серйозних порушень, разом створюючи єдину систему. До них належать такі дії: навмисне вбивство; катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; навмисне спричинення важких страждань або серйозного каліцтва; нанесення шкоди здоров'ю; незаконне знищення і привласнення майна, якщо воно не викликане військовою необхідністю; примус цивільної особи або військовополоненого служити в збройних силах держави противника; позбавлення права на неупереджене судочинство; незаконна депортація, переміщення цивільних осіб, що перебувають під захистом; незаконний арешт цивільних осіб, що перебувають під захистом; захоплення заручників [6, с. 121]. Даний перелік суттєво доповнив Додатковий протокол I 1977 р., включивши в число серйозних порушень: проведення певних медичних експериментів; перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу; здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб; віроломне використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та інших захисних та розпізнавальних знаків; переміщення окупаючою державою частини її власного цивільного населення на окуповану територію або депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої

території; невинуватена затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб; апартеїд; напад на історичні пам'ятники та ряд інших [2]. Відповідно до Конвенції про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 р., до воєнних злочинів терміни давності не застосовуються.

На думку А. Драгоненко для воєнних злочинів характерні й властиві тільки їм ознаки: може бути вчинений тільки під час збройного конфлікту; об'єктом посягання є встановлений міжнародним правом порядок ведення збройного конфлікту та інтереси безпеки осіб (окремої особи), що захищені міжнародним правом; грубий характер порушення; настання наслідків для охоронюваних міжнародним гуманітарним правом прав та інтересів; особливості суб'єктивної сторони – поряд з ознаками властивими всім злочинам проти миру та безпеки людства, необхідно є усвідомлення виконавцем наявності факту збройного конфлікту; виконавець воєнного злочину повинен усвідомлювати фактичні обставини, що свідчать про захищений статус осіб – жертв злочину [3, с. 151].

Отже, одним із важливих аспектів, які визначають воєнні злочини, полягає в існуванні збройного конфлікту, а також у встановленні прямого зв'язку між протиправною дією та самим станом такого конфлікту, незалежно від того, який саме характер має цей конфлікт.

References

1. Hnatovskyi, M. M. (2014). *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava* (Tom 1.). [Encyclopedia of International Law,]. (Vol.1). Akademperiodyka [in Ukrainian].
2. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 r., shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I), vid 8 chervnia 1977 r. (ukr/ros), Protokol Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (2005). [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977 (Ukrainian/Russian), United Nations Protocol (2005)] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].
3. Drahonenko, A. (2022). Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv u mizhnarodnomu kryminalnomu pravi [The concept and characteristics of war crimes in international criminal law] *Naukovi zapysky*. (Vyp.12.), (pp. 151–157) [in Ukrainian].
4. Korotkyi, T., & Hnatovskyi, M. (2022, kvit. 20). Shcho take voienni zlochyny: vyznachennia, istoriia vynyknennia, zakony ta yurysdyktsiia [What are war crimes: definition, history, laws and jurisdiction]. *Zmina*. Retrieved from: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennia-istoriya-vynyknennia-zakony-ta-yurysdyktsiya/> [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. *Kodeks Ukrainy №2341-III* (2025) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
6. Repetskyi, V., & Lysyk, V. (2009). Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv [The concept and characteristics of war crimes]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*. (1), (pp. 120–125) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.22

Gennady Tkalenko

WAR CRIMES: CONCEPTS AND SIGNS IN INTERNATIONAL LAW

The concept of war crimes in international law is considered, their list is given and a distinction is made between the concepts of war crime and war crime. The analysis shows that the principle of universal jurisdiction applies to war crimes. Special attention is paid to the signs of these crimes, the direct connection between the unlawful act and the state of armed conflict is noted, regardless of its nature.

Keywords: war crime, international law, war crime, Geneva Conventions of 1949, Additional Protocol I.

Відомості про автора / Information about the Author

Геннадій Ткаленко, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили м. Миколаїв, Україна. E-mail: Gen-tkalenko@ukr.net., orcid: <https://orcid.org/0009-0006-2012-7473>.

Gennady Tkalenko, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: Gen-tkalenko@ukr.net., orcid: <https://orcid.org/0009-0006-2012-7473>.

